

Nursel KOYUBENBE¹
Yusuf KONCA²

¹ Dr., Ege Üniversitesi Ödemiş Meslek
Yüksekokulu 35750 Ödemiş-İZMİR,
e-mail: nursel.koyubenbe@ege.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr., Ege Üniversitesi Ödemiş
Meslek Yüksekokulu 35750
Ödemiş-İZMİR

Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Hindi Eti Üretimi, Tüketimi ve Politikaları

Production, Consumption and Policies of the turkey meat in Europe Union and Turkey

Alınış (Received): 13.02.2009

Kabul tarihi (Accepted): 23.09.2009

Anahtar Sözcükler:

Hindi eti, politika, üretim, tüketim,
dış ticaret, Türkiye, AB

Key Words:

Turkey meat, policy, production,
consumption, trade, Turkey, EU

ÖZET

Hindi eti, insan beslenmesi için önemli bir hayvansal protein kaynağıdır. Son yıllarda Türkiye'de hindi eti üretimi, yerli ırklar yerine daha yüksek canlı ağırlığa sahip ırkların devreye sokulmasıyla Dünya hindi eti üretimine paralel bir artış göstermiştir. Öte yandan AB hindi eti üretiminde 2002 yılından sonra önemli bir azalma meydana gelmiştir. Ülkemizde kişi başına düşen hindi eti tüketimi ABD ve AB ülkelerinin oldukça gerisinde kalmıştır. Hindi eti tüketiminin düşük olmasının en önemli nedenleri arasında tüketim alışkanlıkları ve uygulanan politikalar gösterilebilir. Türkiye'de hindi eti üretim politikaları daha çok kümes hayvanları politikaları içinde ele alınmaktadır. Bu politikalar arasında zaman zaman uygulanan ihracat teşvikleri ve ithalat vergileri yer almaktadır. AB'de hindi eti, kümes hayvanları ortak piyasa düzeni içerisinde düzenli olarak desteklenmektedir. Türkiye'de hindi eti üretimi ve tüketimi, hindi etinin daha iyi tanıtılması, değişik ürünlere işlenerek pazarlanması ve uygulanan politikaların hindicilik lehine değiştirilmesiyle önemli derecede arttırılabilir.

ABSTRACT

The turkey meat is an important source of animal protein for human nutrition. In the recent years, in the Turkey, the turkey meat production increased similar trend as world turkey meat production due to replace local strains with heavier body weight strains. On the other hand, a significant reduction in the EU turkey meat production has occurred after 2002 year. In our country, the turkey meat consumption per capita is lower than EU and USA. The most important reasons of this deficiency are consumption habits and the policies of the turkey meat production. The turkey meat policies always handle within poultry policies in the Turkey. These policies rely on import duties and export subsidies applying occasionally. The turkey meat production in the EU is regularly supported within poultry common market organizations. The turkey meat production and consumption in the Turkey can be increased by better advertising, processing to different products and changing of policies in favor of turkey meat.

GİRİŞ

İnsan beslenmesinde hayvansal kökenli gıdaların önemi büyüktür. Özellikle çocuk ve genç yaştaki nüfusun hayvansal gıdalar açısından yeterli beslenmesi, fiziksel büyüme yanında zihinsel gelişim açısından da son derece önemlidir. Türkiye'de kişi başına düşen hayvansal protein miktarının, AB ve ABD'ye göre oldukça düşük olduğu bilinmektedir. Hayvansal gıdalar içerisinde hindi etinin de içinde yer aldığı beyaz etler, kolesterol seviyesinin düşüklüğü ve protein/kalori oranının yüksek olması dolayısıyla sağlık açısından kırmızı et yerine tercih edilmektedir (Kırkpınar ve Mert, 2004).

Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren etlik piliç üretiminde önemli artışlar sağlanmış ve toplam et talebindeki açıklar etlik piliç üretimindeki artışlarla kapatılmaya çalışılmıştır. Diğer yandan, dünyada 1980’lerden sonra gelişen entegre hindi üretimi, Türkiye’de 1995 yılından sonra gelişmeye başlamış ve artan taleple birlikte piyasadaki yerini giderek sağlamlaştırmıştır (Tan, 2002). Hindilerin tavuklara göre daha dayanıklı, uzun ömürlü ve karkas randımanının yüksek oluşu hindi yetiştiriciliğinin önemli avantajları arasındadır (Anonim, 2007).

Dünya hindi üretiminin %50’den fazlası Amerika Birleşik Devletleri’nde ve yaklaşık %35’i Avrupa Birliği ülkelerinde üretilmektedir (Veldkamp, 2002). Ülkemizde hindi yetiştiriciliği son yıllara kadar yarı ekstansif koşullarda, küçük sürüler şeklinde ve yılbaşı tüketimine yönelik olarak yapılmıştır. Son yıllarda, günümüz ticari hibritleriyle entansif yetiştiriciliğe ve hindi eti ürünlerine yönelik yatırımlar yapılmıştır (Konca, 2001). Türkiye’de 2007 yılında kişi başına hindi eti tüketimi 0.17 kg’dır, ve bu değer AB ülkeleri (2.21 kg) ile karşılaştırıldığında oldukça düşük düzeydedir (FAO, 2009).

Türkiye’de geçimini tavukçuluk ve hindicilik sektöründen temin edenler (üretici, sektörle ilgili esnaf, yem, ilaç, yan sanayi, nakliye, pazarlama alanında çalışanlar dahil) yaklaşık 2 milyon kişidir (Besd-Bir., 2008). Türkiye’de hindi eti üreten 10 adet özel entegre tesis (Pınar, Eskar, Bolca, Banvit, Van-Et, Alpin, Güncanlar, Beyaz, Özpi, Yaylatürk) bulunmaktadır (Besd-Bir 2008).

AB ülkelerine bakıldığında, hindi etinin diğer kümes hayvanlarını da kapsayan bir ortak piyasa düzeni içinde düzenli olarak desteklendiği görülmektedir. Buna karşılık Türkiye’de hindi üretimini arttırmaya yönelik etkili bir politika bulunmamaktadır. Politikalar daha çok kümes hayvanları ve özellikle tavukçuluk açısından ele alınmaktadır. Ancak bu yaklaşım, hindicilik sektörünün problemlerini çözmekten uzaktır. Ayrıca, Türkiye’de hindi eti ile ilgili yapılan çalışmalar tavukçuluk alanında yapılanlarla kıyaslandığında çok sınırlıdır (Besd-Bir, 2008; Tan ve Dellal, 2002).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve Avrupa Birliği’ndeki hindi eti üretim, tüketim, dış ticaret ve politikalarını karşılaştırmak ve Türkiye’de hindi sektöründe yaşanan sorunlar ve olası çözüm önerileri üzerinde durmaktır.

Bu amaçla çalışmada temel materyal olarak Türkiye ve AB ile ilgili veriler, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Amerikan Tarım Bakanlığı (USDA), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB) yayınlarından derlenmiştir. Ancak bu kuruluşlarca bildirilen rakamlar arasında önemli farklılıklar ve bazı yıllara ilişkin veri eksiklikleri bulunmaktadır. Bu nedenle ağırlıklı olarak, daha düzenli verilerin bulunduğu FAO kaynaklarından yararlanılmıştır.

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ’NDE HİNDİ ETİ ÜRETİM, TÜKETİM VE DIŞ TİCARETİ

Türkiye’de hindi yetiştiriciliği entansif anlamda ilk kez 1960’lı yıllarda şimdiki adı Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) olan Devlet Üretim Çiftlikleri (DÜÇ) bünyesinde ve üniversitelerin araştırma çiftliklerinde başlamıştır. Türkiye’de hindi eti üretiminde özel sektöre ait ilk hindi eti entegre tesisi 1995 yılında Bolu’da kurulmuştur. Ülkemizde hindi yetiştiriciliği, tavuk yetiştiriciliği nedeniyle önceden elde edilen bilgi birikimi ve hazır barınak avantajıyla hızlı gelişmiştir. Bu dönem içerisinde hali hazırda kurulu olan etlik piliç kümesleri bazı değişikliklerle hindi yetiştirmek için kullanılmıştır. Dolayısıyla entansif hindi yetiştiriciliği, ilk olarak tavukçuluğun da yoğun olarak yapıldığı Bolu ve İzmir ili civarlarında faaliyete geçirilmiştir. Üretim tam dikey entegrasyon şeklinde olup, sözleşmeli yetiştiricilik modeliyle süregelmiştir. Bu modelde entegre firmalar kuluçkalık yumurta ithal etmekte, kuluçkahanelerinde elde ettikleri hindi civcivlerini aşılama, gaga kesimi ve cinsiyet ayrımı işlemlerini yaptıktan sonra kümeslere sevk etmektedirler. Yetiştiriciler ısınma, bakım, çevre koşullarının düzgün şekilde ayarlanması ve biyogüvenlik konularından sorumlu olmaktadır. Entegre firmalar tüketilen yem rasyonlarını da kendi fabrikalarında uygun şekilde formüle etmekte ve kümeslere taşımaktadırlar. Yetiştirme süresi boyunca hindilerin aşılama programları ve gerekli durumlarda tedavi ve ilaç kullanımı ile ilgili

hususlar bu özel kuruluşun Veteriner Hekimi ve Zootechnistleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamalar aynı zamanda TKB çalışanları tarafından da kontrol edilmektedir. Yetiştirme süresi sonunda entegre tesislerde sağlıklı koşullarda kesim, soğutma ve paketlenme işlemleri yapılmakta ve soğuk zincir uygulamaları ile pazara sevk edilmektedirler (Eratalar ve Bulut, 2007).

Ülkemizde hindi üretimi, Bolu'da 131, İzmir-Manisa Bölgesinde 100, Eskişehir ili civarında 100, Balıkesir'de 80, Sakarya ve İstanbul'da 90 civarında çeşitli büyüklüklerde hindi kümeslerinde gerçekleştirilmektedir. Günümüzde hindi yetiştiriciliği amacıyla inşa edilmiş olan kümesler, toplam yetiştirilen hindilerin % 25'ini barındırmaktadır. Aslında etlik piliç üretimi için inşa edilmiş ancak hindi yetiştiriciliğine uygun hale getirilmiş ve gerekli donanım değişiklikleri yapılmış olan kümeslerde, üretimin %65'i gerçekleştirilmektedir. Üretimin kalan %10'u ise, eski ama düzenli ve hijyenik hale getirilmiş kümeslerde yapılmaktadır (Eratalar ve Bulut, 2007). Ülkemizde 2000'li yılların başlarında kurulan tek hindi damızlık işletmesi, belli bir süre için kuluçkalık yumurta ihtiyacının bir bölümünü karşılamıştır. Ancak işletme ekonomik nedenlerle 2006 yılı sonunda kapanmıştır. Bugün ülkemizde damızlık hindi işletmesi bulunmama, damızlık yumurtalar ithalat yoluyla sağlanmaktadır (Eratalar ve Bulut, 2007).

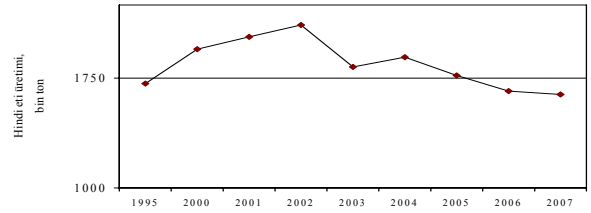
Türkiye ve AB ülkelerinde 1995 ile 2007 yılları arasında üretilen hindi sayıları Çizelge 1'de ve hindi eti üretim miktarları Çizelge 2'de verilmiştir. Türkiye 2007 yılı verilerine göre kasaplık hindi sayısı açısından AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Polonya'dan sonra 9. ve et üretimi bakımından Çek Cumhuriyeti'nden sonra 13. sırada bulunmaktadır.

Ülkemiz hindi varlığındaki değişim incelendiğinde 1995-2007 yılları arasındaki hindi sayısının 5 ila 6 milyon adet arasında değiştiği gözlenmektedir. Bununla birlikte AB ele alındığında, 2002 yılında hindi sayısının en yüksek düzeye ulaştığı fakat daha sonra önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Bu azalışın AB'nde ve özellikle Fransa'da büyük hindi üretici firmalarının iflası nedeniyle kapanmaları sonucu ortaya çıktığı belirtilmektedir (USDA, 2009). Aynı kaynaklar AB ülkelerinde 2008 ve 2009

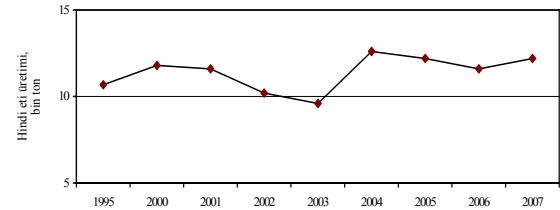
yıllarında da hindi üretiminde düşüş tahmin etmektedir.

Türkiye ve AB ülkelerindeki hindi eti üretimleri de, hindi sayılarına benzer bir eğilim göstermektedir (Çizelge 2).

Türkiye ve AB ülkeleri, hindi eti ithalat ve ihracat rakamları Çizelge 3'te verilmiştir. Çizelgeden izlenebileceği gibi AB hindi ihracatı ve ithalatının dalgalanmalar göstermekle birlikte artış eğiliminde olduğu söylenebilir. İhracat ile ithalat arasındaki fark ise her yıl için pozitifdir. Ayrıca USDA (2009), 2008 ve 2009 yıllarında Avrupa Birliği ihracatının 5 milyon ton azalacağı ve ithalatının 5 milyon ton artacağı öngörüsünde bulunmaktadır

Şekil 1. Avrupa Birliği ülkelerinde hindi eti üretiminin yıllara göre değişimi.

Şekil 2. Türkiye'de hindi eti üretiminin yıllara göre değişimi.

Türkiye hindi eti ithalat ve ihracatı çok önemli seviyelerde değildir. İhracat ithalat farkı ise sadece 2000 yılında negatif iken diğer yıllarda ihracat ithalatın üzerinde seyretmektedir.

Kişi başına hindi eti tüketimi açısından Türkiye ve AB karşılaştırıldığında (Çizelge 4), 1995-2007 yılları arasında Türkiye'deki yıllık hindi tüketiminin kişi başına 136 gr ile 176 gr arasında değiştiği ve AB ülkelere göre son derece düşük olduğu söylenebilir. Bununla birlikte aynı yıllar için Türkiye'de kişi başına düşen hindi eti tüketim miktarları Besd-Bir (2009) kaynaklarında 42 gr ile 712 gr arasında değiştiği görülmektedir.

Çizelge 1. Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri kesilen hindi sayıları (milyon adet).

Ülkeler	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	İndeks (1995 =100)
Türkiye	5.3	5.9	5.8	5.1	4.8	6.3	6.1	5.8	6.1	114.2
AB-27	259.5	270.7	280.9	281.9	252.2	251.0	234.5	213.5	215.5	83.0
Fransa	111.0	115.8	117.9	102.7	98.4	95.4	81.3	72.7	72.2	65.0
Almanya	25.3	34.3	39.0	42.0	41.5	44.0	43.0	43.0	43.0	170.0
İtalya	35.0	33.7	35.0	45.0	28.1	28.1	29.6	26.8	28.0	80.0
Birleşik Krallık	40.0	27.0	26.0	23.0	21.0	21.0	19.4	17.2	17.0	42.5
Portekiz	7.2	10.9	11.6	11.2	8.8	9.9	11.3	11.0	11.5	158.4
Hollanda	6.4	10.9	11.3	12.1	10.0	10.0	10.0	10.0	10.4	162.5
Macaristan	7.6	15.3	17.0	18.8	16.8	12.0	9.7	10.1	9.8	128.9
Polonya	7.0	2.3	3.1	8.0	10.0	11.0	12.0	6.0	6.1	87.1
İrlanda	4.7	4.8	4.3	4.3	4.2	4.8	4.8	5.0	5.0	106.7
Çek Cumhuriyeti	3.2	3.2	3.2	3.2	3.2	5.5	4.3	2.7	3.4	106.3
İspanya	5.0	5.5	5.5	4.8	3.9	3.4	3.4	3.3	3.3	65.6
Avusturya	1.8	2.1	2.1	1.9	1.8	2.0	2.0	1.7	1.7	94.1
Belçika	0.0	1.3	1.3	1.3	1.3	1.3	1.3	1.2	1.0	:
Slovenya	0.9	0.8	0.7	0.6	0.7	0.8	0.8	0.5	0.9	100.0
İsveç	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	87.8
Yunanistan	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	104.0
Bulgaristan	0.0	0.4	0.5	0.6	0.5	0.4	0.3	0.3	0.4	:
Litvanya	:	:	:	:	:	:	:	0.4	0.4	:
Güney Kıbrıs	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	91.7
Slovakya	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.1	166.7
Malta	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	194.4
Danimarka	1.1	1.0	1.0	1.0	0.5	0.1	0.1	0.0	0.0	1.8
Belçika-Lüksemburg	1.7	:	:	:	:	:	:	:	:	:

*Estonya, Finlandiya, Letonya ve Romanya'ya ilişkin veri elde edilememiştir.

Kaynak: FAO, 2009.

Çizelge 2. Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkeleri Hindi Eti Üretimi (bin ton).

Ülkeler	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	İndeks (1995 =100)
Türkiye	10.7	11.8	11.6	10.2	9.6	12.6	12.2	11.6	12.2	114.2
AB-27	1712.4	1948.3	2032.3	2113.1	1827.3	1893.1	1769.3	1661.3	1639.1	95.7
Fransa	660.0	738.0	746.7	695.3	634.0	624.4	536.0	501.1	469.0	71.1
Almanya	215.0	295.5	339.0	365.0	361.5	390.7	384.8	376.0	376.0	174.9
İtalya	294.0	327.0	341.2	440.0	265.0	279.4	299.8	273.8	280.0	95.2
Birleşik krallık	296.0	255.0	254.0	237.9	228.6	227.9	206.0	183.8	180.0	60.8
Macaristan	46.0	98.0	110.0	126.6	112.4	127.3	98.2	102.3	100.0	217.4
Portekiz	28.9	43.6	46.3	44.7	35.3	39.7	45.0	43.6	45.8	158.4
Hollanda	32.0	54.7	56.5	60.6	40.0	40.0	40.0	40.0	41.6	130.0
İrlanda	26.9	34.0	30.0	30.0	29.0	33.5	33.5	35.0	35.0	130.1
Polonya	35.0	11.5	15.5	24.0	30.0	33.0	36.0	26.0	27.0	77.1
Avusturya	16.9	23.8	24.9	24.3	24.5	30.9	29.9	25.5	25.5	151.0
İspanya	20.0	22.0	22.0	19.3	23.4	20.6	20.2	19.7	19.7	98.4
Çek Cumhuriyeti	9.8	12.0	12.0	12.0	12.0	20.8	16.3	10.4	13.0	132.4
Slovenya	6.3	8.4	6.5	6.5	8.4	9.6	9.3	5.5	8.2	129.3
Belçika	:	6.9	7.0	7.0	7.0	7.0	7.0	6.8	5.6	:
Litvanya	:	:	:	:	:	:	:	3.9	4.2	:
Yunanistan	2.1	2.1	2.1	2.1	2.1	2.1	2.1	2.1	2.2	104.8
Bulgaristan	:	2.0	2.5	2.8	3.2	1.7	1.3	1.4	2.0	:
İsveç	2.2	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	90.9
Güney Kıbrıs	1.3	1.1	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2	90.9
Slovakya	0.5	0.3	0.2	0.2	0.3	0.2	0.2	0.8	0.8	166.7
Danimarka	9.8	10.3	12.6	11.5	7.4	1.0	0.5	0.1	0.2	1.5
Malta	0.1	0.1	0.1	0.3	0.1	0.1	0.1	0.2	0.2	200.0
Belçika-Lüksemburg	10.7	11.8	11.6	10.2	9.6	12.6	12.2	11.6	12.2	114.2

*Estonya, Finlandiya, Letonya ve Romanya'ya ilişkin veri elde edilememiştir.

Kaynak: FAO, 2009.

Çizelge 3: AB Ülkeleri Hindi Eti İthalat ve İhracat Miktarı.

Yıllar	AB ülkeleri			Türkiye		
	İthalat (Ton)	İhracat (Ton)	İhr. İth. Farkı (Ton)	İthalat (Ton)	İhracat (Ton)	İhr. İth. Farkı (Ton)
1995	224 502	407 416	182 914	0	0	0
2000	314 961	610 459	295 498	1 446	32	-1414
2001	354 646	587 140	232 494	103	333	230
2002	342 311	586 833	244 522	0	434	434
2003	357 873	510 459	152 586	0	797	797
2004	385 382	565 516	180 134	20	559	539
2005	409 306	528 014	118 708	21	1566	1545
2006	391 528	510 897	119 369	670	25	645
2007	393 984	497 015	103 031	0	808	808

Kaynak: FAO, 2009; Besd-Bir, 2009

Çizelge 4. Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkeleri Yıllık Hindi Eti Tüketimi (Kg/Kişi).

	Yıllar									
	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	
AB-27	2.317	2.636	2.749	2.859	2.472	2.561	2.394	2.247	2.217	
Türkiye	0.171	0.174	0.169	0.146	0.136	0.176	0.168	0.158	0.173	

Kaynak: FAO, 2009 istatistiklerinden hesaplanmıştır.

AB'DE HİNDİ ETİ İLE İLGİLİ POLİTİKALAR

AB'de Ortak Tarım Politikası, ortak piyasa düzenleri (OPD) çerçevesinde yürütülmektedir. OPD'ne dahil olan hayvansal ürünler; süt ve süt ürünleri, sığır, koyun, keçi, domuz ve kanatlı eti ile yumurtadır. Kümes hayvanları eti ortak piyasa düzeni 1975 yılında Avrupa Konseyi'nin 2777/75 sayılı kanunu ile oluşturulmuştur (EEC, 1975).

Kanatlı eti Ortak Piyasa Düzeni şu ürünleri kapsamaktadır:

- Canlı kümes hayvanları: Tavuk, ördek, kaz, hindi, yabani tavuk, hint tavuğu
- Kesilmiş kümes hayvanları: Ayaklı başlı bütün, sakatlı bütün, sakatatsız bütün (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş olarak)

Çizelge 5. AB'de Kanatlı Eti OPD Kapsamında Dış Piyasaya Yönelik Uygulamalar.

	İhracatı teşvik iadesi (Restitution)	Fark giderici vergi (Compensatory tax)
Amaç	Avrupa Birliği ürünlerinin dünya piyasalarında rekabet edebilmesini sağlamak	AB üreticisini kanatlı eti ithalatına karşı korumak
Uygulama	Tarım ürünleri ihracatında, ortalama Dünya fiyatlarıyla AB fiyatları arasındaki fark düzeyinde bir prim ödenmektedir.	Tarım ürünleri ithalatında, ortalama Dünya fiyatlarıyla AB fiyatları arasındaki fark düzeyinde bir vergi alınmaktadır. Eğer (ithalat fiyatı + fark giderici vergi) < (set fiyatı*) ise değişken oranlı ek bir vergi (prelevman) uygulanmaktadır.
Süre	Prim miktarı dünya piyasa fiyatlarındaki dalgalanmalara paralel olarak değişmektedir.	Üçer aylık dönemler için sabittir.
Ödeme	AB'den ihracat yapan ihracatçıya ödenmektedir.	AB'ne ithalat yapan ithalatçıdan alınmaktadır.

* Set fiyatı (Slice-Gate price): Üretim masraflarına bağlı olarak hesaplanan en düşük ithal fiyatıdır. Domuz eti, kümes hayvanları ve yumurta için uygulanmaktadır.

- c. Kumes hayvanlarının parça ve yenilebilen organları: Kemikli, kemiksiz, but, göğüs, kanat, ciğer ve sakatat (taze, soğutulmuş, dondurulmuş, tuzlanmış veya salamura olarak)
- d. Kumes hayvanları yağı (taze, soğutulmuş, dondurulmuş, tuzlanmış, salamura kurutulmuş veya tütsülenmiş olarak)
- e. Diğer hazır veya konserve edilmiş kanatlı eti ve sakatatı.

Görüldüğü gibi AB’de hindi ile ilgili politikalar kanatlı politikaları kapsamında ele alınmaktadır. Bu bağlamda kanatlı eti piyasa düzeni, iç piyasalara yönelik uygulamalar ve üçüncü ülkelere karşı uygulamaları kapsamaktadır.

1. İç piyasaya yönelik uygulamalar

Kanatlı etinde AB’nin direk fiyat desteği veya piyasaya müdahale şeklinde bir politikası yoktur (Tan, 2002). Ancak bu sektörün temel girdisi durumunda olan yemlik tahıl sübvansiyonları ile üretici, dış pazarlara karşı korunmaktadır. AB’de proteinli yem maddelerine, kuru yemlerin üretimine ve ayrıca yem işleme tesislerine verilen desteklerle kanatlı eti üretimi dolaylı ve dolaysız çeşitli destekler almaktadır (Anonim, 2008b). AB’de kanatlı etine yönelik uygulanan iç politikalar genelde gıda kalitesi ve güvenliğini artırma yönünde yani tüketici hizmetine yöneliktir. Dolayısıyla daha çok depolama, paketlenme, ürünün su içeriği, ağırlık sınıflandırması gibi kriterleri kapsamaktadır. (Anonim, 2008b).

2. Üçüncü ülkelere yönelik uygulamalar

İhracatı teşvik iadesi ve fark giderici vergiyi kapsamaktadır (Çizelge 5). Ancak hindi etinde ihracat sübvansiyonu yapılmamaktadır (Türkekul, 2005).

Diğer sektörlerden farklı olarak Ortak Tarım Politikasında yapılan reformlara bağlı olarak beyaz et piyasasında bir düzenlemeye gidilmemiştir. Bu nedenle kanatlı eti sektöründe reformlar dolaylı olarak etkili olmaktadır (Türkekul, 2005). Haziran 2003 reformu ile birlikte bu piyasa düzenininin yem bitkilerinde tek çiftlik ödemesine¹ geçişe bağlı olarak etkilenebileceği belirtilmektedir (Uzmay, 2005).

¹ Tek çiftlik ödemesi: Üreticilere ürettikleri ürün ve miktarı dikkate alınmaksızın yılda bir defa gelir desteği verilmesidir.

TÜRKİYE’DE HİNDİ ETİ İLE İLGİLİ POLİTİKALAR

Türkiye’de hindi yetiştiriciliği entansif anlamda ilk kez 1960’lı yıllarda Devlet Üretme Çiftlikleri (DÜÇ)’nin bünyesinde başlamıştır. DÜÇ’lerde kuluçkalık hindi yumurtası ve bu yumurtalardan elde edilen palazlar kırsal alanlarda yaşayan ailelere ekonomik katkı sağlaması amacıyla bedelsiz olarak verilmiş veya düşük ücretlerle satılmıştır. Bu palazlar yetiştiriciler tarafından yarı ekstansif olarak büyütülerek özellikle yılbaşında satılmıştır. Üretim, Bronz ve Yerli hindiler üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu üretimde amaç kırsal alanlara yan gelir sağlanması olarak dönemin politikasında belirtilmiştir. Bu üretim desteği DÜÇ’lerin 2000 yılında (AB uyum yasalarının çıkarılmasıyla beraber) üretiminin düşürülmesiyle azalmıştır. Özel sektörün 2003 yılından itibaren yeterli üretim yapmaya başlamasıyla, görevini tamamladığı gerekçesiyle kapatılmaları için karar alınmıştır. Bu kuruluşlar kısa süreli olarak özel sektöre kiralanmıştır ancak bu çiftliklerdeki hindi üretimi 2006 yılında tamamen sona ermiştir. Böylece hindi yetiştiriciliği tamamıyla özel sektöre devredilmiştir. (TKB, 2009).

Türkiye’de planlı dönemin başlangıcından itibaren tarımsal üretim içerisinde hayvancılığın payını artırmak üzere birçok politikalar uygulanmıştır. Hayvancılığın alt dallarında durum değerlendirildiğinde; ağırlıklı olarak sığırcılığın desteklendiği, küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, kumes hayvanları ve arıcılığın ihmal edildiği söylenebilir (DPT, 2009). Tavukçuluğun geliştirilmesi için 1980’li yıllardan itibaren bazı yatırım teşvikleri ve destekleme politikaları uygulanmıştır. Ancak Türkiye’nin hayvansal ürün ihracatı için sağladığı teşvikler AB ülkelerine göre çok düşük miktardadır. Türkiye’de uygulanan tarım politikaları kapsamında kumes hayvanlarına ve hindi etine yönelik politikaları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

Yatırım Teşviki Belgesi: Kanatlı sektöründe yatırımları yönlendirme ve kurulan işletmelerin sektörel kalkınmaya katılımını sağlamak için devlet “Yatırım Teşviki Belgesi” yoluyla yatırımcılara destek sağlamaktadır. Bu teşvikler; gümrük vergisi muafiyeti, kullanılmış makine ve teçhizat ithali, katma değer vergisi

istisnası, faiz desteği, sigorta primi işveren hissesi desteği, vergi indirimi, yatırım yeri tahsis şeklidir (T.C. Resmi Gazete, 2009b).

İhracat iadesi: Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulunca yayınlanan 2009/1 nolu tebliğ ile kümes hayvanları için aşağıdaki miktarlarda ihracat iadesi önerilmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2009a).

Kümes hayvanları etleri ve işlenmiş kanatlı eti ürünleri için ihracat iade miktarı sırasıyla 186\$ ve 250\$/ton'dur. Bu ürünler için belirlenen % 14 ve %40 oranındaki miktar barajları nedeniyle ele geçen iade miktarları sırasıyla 26,02\$ ve 100,0\$/ton olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca Dahilde İşleme Rejimi kapsamında ihraç edilen ürünlerin girdileri gümrüksüz olarak ithal edilebilmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2006).

Teknik Eleman Destek Primi: Hayvansal orijinli gıda kontrolünde etkinliğin sağlanması, hayvan hastalıklarıyla mücadele, mezaha ve denetim hizmetlerinin iyileştirilmesi amacı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığının belirlediği işletmelerde veteriner hekim çalıştırılması için, kesilen hindi başına 13.20 TL/1000 baş ödeme yapılmaya başlanması öngörülmektedir (Boran, 2008; T.C. Resmi Gazete, 2008).

İthalat Vergisi: Günümüzde tarımsal ürün ithalatı konusunda uygulanmakta olan Gümrük Vergileri; damızlıklar hariç, küçük ve büyükbaş canlı hayvan ithalatına %135, sığır ve kuzu eti ithalatına %225, tavuk ve hindi eti ithalatına %65, sofralık tavuk ve hindi yumurtası ithalatına %76.5 ve buğday, mısır, sorgum ithalatına %130 olarak uygulanmasına karar verilmiştir (DPT, 2009).

Bu politikalar dışında 2008 yılında hindi eti üreten Pınar, Banvit, Bolca ve Alphin firmaları tarafından "Hindi Üreticileri Platformu" oluşturulmuştur. Platform, hindi etinin Türkiye'de daha bilinçli bir şekilde tanıtılmasını sağlamak amacıyla hizmet etmektedir (Anonim, 2008a).

SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Türkiye'de hindi eti üretiminin incelenen dönemde artış göstermesi sevindiricidir. Ancak ABD ve AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında

ülkemizde hem hindi sayısı hem de hindi eti üretiminin çok düşük olduğu görülmektedir. İnsan beslenmesinde önemli bir protein kaynağı ve kırmızı et üretim ve tüketim açığını kapatmak için iyi bir alternatif oluşturabilen hindi eti üretiminin ülkemizde yetersiz olmasının nedenleri şöyle sıralanabilir;

1. Hammadde sorunu: Kanatlı yemlerinde, özellikle hindi yeminin hazırlanmasında ve bulunmasında hammadde ve kaliteye ilişkin bazı sorunlar sıklıkla yaşanabilmektedir. Hindilerde ilk 0-4 ve 4-8 haftalık dönemlerde yemlerin sırasıyla %28 ve %26 gibi yüksek oranlarda protein içermesi gerekliliği, hindi yemlerini diğer yemlere göre daha farklı kılmaktadır (NRC, 1994). Bu miktardaki protein, balık unu ve soya fasulyesi küspesi (SFK) gibi hammaddelerle sağlanabilmektedir. Ülkemizde bu hammaddelerin temini büyük ölçüde ithalata bağlıdır. Ayrıca ülkemizde hindi yeminde temel enerji kaynağını oluşturan mısır, yeterince üretilmemekte ve bazı yıllarda önemli oranda ithal edilmektedir. Yemlere katılan vitamin-mineral karışımları da tamamen yurt dışı kaynaklıdır. Bu malların ithalat yoluyla karşılanması nedeniyle dövizle bağlı dalgalanmalar, yem maliyetlerini de etkilemektedir (Şenköylü, 2001). Bu hammaddelerin kısa sürede yurt içinde yeterli miktarda üretilmesi şimdilik mümkün değildir. Bu nedenle en kısa zamanda mısır ve soya ekimi teşvik edilmeli ve bu yem hammaddelerine alternatif olan, buğday, arpa, tritikale, sorgum, yulaf ve bitkisel yağ gibi enerji kaynakları ve protein sağlayıcı çeşitli yağlı tohum küspelerinin üretimi artırılmalı ve kalite sorunları giderilmelidir. Üretimdeki yetersizliğin devam etmesi durumunda ise yem hammaddesi ithalatında gümrük alınmalı ya da çok düşük oranlarda alınmalıdır. Ayrıca büyütme faktörü olarak kullanılan antibiyotiklerin kullanımının yasaklanması bazı hastalıkların kontrolünü güçleştirmekte ve yemden yararlanmanın düşmesine neden olmaktadır. Alternatif doğal yem katkı maddelerinin özellikle ülkemizin zengin bitki varlığından da yararlanarak geliştirilmesi gereklidir (Şenköylü, 2001).

2. Hastalık sorunu: Gerek yetiştiricilerin hijyenik koşullara yeterince uymamaları ve gerekse bulaşma nedeniyle küresel olarak

yayılan kuş gribi gibi çeşitli hastalıklar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca mantar ve bakteriyel bulaşmalar sonucu yemlerin yapısı bozulmakta ve çeşitli problemlerle karşılaşmaktadır. Bu sorunların çözümü için hijyenik koşulların sağlanması ve güvenli yem tüketimi şarttır.

3. Damızlık sorunu: Türkiye’de yetiştiriciler hindi civcivlerini doğal kuluçka yöntemiyle veya ticari kuruluşlardan sağlamaktadırlar. Devlet üretme çiftliklerinde hindi yetiştiriciliğinin sona ermesinden sonra ticari kuruluşlar da damızlık hayvan yetiştirme karlı bulunmaması nedeniyle yurt dışından kuluçkalık yumurta ithalatı yoluna gitmektedirler. Dolayısıyla hindi civcivlerinin büyük bir kısmı yurt dışından sağlanmaktadır. Bu durumda, uzun süreli bir ambargo veya karantinanın olması halinde, hindi sektörünü ciddi bir darboğaza sokabilecek niteliktedir (Eratarlar ve Bulut, 2007). Bu nedenle tam dışa bağımlılığı engelleyici önlemlerin alınması gereklidir. Örneğin, damızlık yumurta ithalatında uygulanan %20 oranındaki verginin, yurtiçi üretimi teşvik etmek amacıyla yükseltilmesi düşünülebilir.

4. Teknik Eleman sorunu: Kanatlı sektöründe uzmanlaşmış teknik eleman ve özellikle ara elemanı sıkıntısı bulunmaktadır. Bu durum bakıcı eğitim seminerleri ve yetiştiricilik uzmanlığı sertifika programlarının gerçekleştirilmesiyle giderilebilecektir.

5. Finansman sorunu: Hindi yetiştiriciliğinde, başlangıç yatırım maliyetleri ve hayvanların 100-150 gün gibi uzun bir yetiştirme dönemi içinde yüksek yem gereksinimi nedeniyle önemli miktarda finansmana ihtiyaç duyulmaktadır. T.C. Ziraat Bankasının son olarak çıkarılan indirimli faiz uygulamasından kümes hayvanları yararlandırılmamıştır. Kümes hayvanları, bu kararname kapsamına alınmalı ve yem hammaddesi alımında kullanılmak üzere firmalara iyileştirme kredisi verilmelidir.

6. Tüketim sorunu: Ülkemizde hindi eti tüketimi, gelişmiş ülkelere göre çok düşüktür. Tüketim yetersizliğinin temel nedenleri arasında tüketim alışkanlıkları gösterilmektedir. Ayrıca son yıllarda ortaya çıkan kuş gribi gibi ciddi ve sansasyonel hastalıkların ülkemizde

de görülmesi, sektörü ciddi biçimde olumsuz etkilemektedir. Tüketicinin artırılması için hindi etinin sağlıklı beslenme açısından gerekliliği, özel sektöre ait firmalarca yapılan reklam ve tanıtımlarla olduğu kadar, resmi kurumlar tarafından da gerçekleştirilmeli ve halk hindi eti tüketmeye özendirilmelidir. Ayrıca hindi etinden yapılmış ürün çeşitliliğinin artırılması da hindi eti tüketiminin artmasına önemli katkı sağlayabilecektir. Bunların dışında canlı tavuk, hindi, civciv, yumurta, kanatlı etleri, karma yem ve bazı yem hammaddelerinde %8, ileri işlenmiş kanatlı eti ürünlerine %18 oranında uygulanan KDV’nin indirilmesi ürün satış fiyatlarında bir düşme sağlayabilecek ve bu da tüketimi arttıracaktır.

Hindi eti ve ürünleri üretimi gibi ihracatının da yetersiz olduğu ülkemizde, AB uygunluk normları yakalanmış olup dünya standartlarında üretim yapılmaktadır. Gerekli düzenlemeler yapılarak başta fırsat olarak değerlendirilebilecek Ortadoğu, Kafkas ve Türk Cumhuriyetlerine olmak üzere diğer ülkelere ihracat yolunun devlet ve özel sektör işbirliğiyle artırılması yoluna gidilmelidir.

Bütün bu anlatılan sorunların yanı sıra Türkiye’de hindi etine ilişkin etkili politikalar mevcut değildir. Belirli düzeylere ulaşmış olan tavukçuluktaki desteklemeler ve kümes inşaatında kullanılan düşük faizli krediler hindi için kullanılmamaktadır. Hindi yetiştiriciliği amacıyla üretimi artırma yolunda yapılacak yatırımlar teşvik kapsamı dışında tutulmaktadır. Oysaki hindi yetiştiriciliği ve hindi eti üretimi önümüzdeki yıllarda artmaya devam edecektir. Bu artış hızını desteklemek için yeni yatırımlar ile mevcut yatırımların geliştirilmesinde düşük faizli kredi kullanılması ve benzer desteklemelerin sağlanması uygun olacaktır.

SONUÇ

Ülkemizde hindi eti üretimi, ihracatı ve tüketiminin yeterli düzeyde olmamasının yanı sıra hindi yetiştiriciliğinde uygulanan politikalar da henüz istenilen seviyede değildir. Buna karşılık kırmızı et üretim ve tüketim açıklarını kapama yönünde iyi bir alternatif olan hindi eti üretiminin artırılmasına yönelik

politika uygulamaları son derece önemlidir. Nitekim AB'nde hindi eti, bir ortak piyasa düzeni çerçevesinde özellikle üçüncü ülkelere karşı desteklenmektedir. Bu nedenle dışa bağımlı olduğumuz yemin yurt içinde üretilen miktarının arttırılması, damızlık işletmele-

rinin kurulması, sektörün finansman ihtiyacının karşılanması, ithalatın vergilendirilmesi, ihracatın teşvik edilmesi ve hindi etinin tanıtımının yapılmasına yönelik politikalar, ülkemizde hindiciliğin gelişmesi açısından etkili olacaktır.

KAYNAKLAR

- Anonim, 2007. Agriculture and Agri-Food Canada, Canadian Turkey Consumption, http://www.agr.gc.ca/poultry/print5_e.htm#sec511, Erişim: Mart 2007.
- Anonim, 2008a. <http://hindiureticileri.org>, Erişim:Aralık 2008.
- Anonim, 2008b. Gümrük Birliğinin Türk Ekonomisi Üzerine Ekonomik ve Sosyal Etkileri, İşletmeler Üzerindeki Tesirleri http://www.bolutarim.gov.tr/ab/tavukculuk_ab.htm, Erişim:Ekim 2008.
- Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçıları Birliği (BESD-BİR), 2008. <http://www.besd-bir.org/sektorraporu.htm>, Erişim:Ekim 2008.
- Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçıları Birliği (BESD-BİR), 2009. <http://www.besd-bir.org>, Erişim:Ocak 2009.
- Boran, Ş., 2008. Hayvancılık Sektörüne Bir Bakış ve Yenilenen Teşvik Sistemi, Ar-ge Bülten, <http://www.izto.org.tr/>, Erişim:Haziran 2008.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), 2009. "Hayvancılık" Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://ekutup.dpt.gov.tr/hayvanci/oik670.pdf>, Erişim:Ocak 2009.
- EEC, 1975. Council Regulation No 2777/75 of the Council of 29 October 1975 on the Common Organization of the Market in Poultry Meat, Official Journal L 282, 01.11.1975 P. 0077 – 0083.
- Eratalar, S. A., Bulut, O., 2007. Türkiye'de Hindi yetiştiriciliği, Veteriner Tavukçuluk Derneği, <http://www.veterinertavukculuk.org>, Erişim:Ocak 2009.
- Food and Agriculture Organization (FAO), 2009. <http://www.fao.org>, Erişim:Ocak 2009.
- Kırkpınar, F., Mert, S., 2004. Etlik Hindi Üretiminin Temel İlkeleri, Hasad, Hayvancılık Dergisi, 2 (9):24-27.
- Konca, Y., 2001. Hindi Besiciliği. Tarımsal Araştırma ve Eğitim Koordinasyonu (TAYEK/TYUAP), 2001 Yılı Hayvancılık Grubu Bilgi Alış Veriş Toplantısı Bildirileri. Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 27-29 Mart, İzmir, Yayın No: 100, Sayfa:21-31.
- National Research Council (NRC), 1994. Nutrient Requirements of Turkeys. Nutrient Requirements of Poultry: 9th revised. Ed. National Academy Press, Washington, DC. USA. pp.35-39.
- Şenköylü, N. 2001. Modern Tavuk Üretimi, ISBN: 975-93691-2-5. Anadolu Matbaası, 3. baskı, İstanbul.
- Tan, S., Dellal, İ., 2002. Kırmızı Et Üretim ve Tüketim Açığını Kapatmak İçin Alternatif Bir Yaklaşım: Hindi Üretimi ve Sözleşmeli Yetiştiricilik Modeli, Tarım Ekonomisi Araştırma Enstitüsü; Ankara, 79 s.
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (TKB), 2009. <http://www.tarim.gov.tr>, Erişim:Ocak 2009.
- T.C. Resmi Gazete, 2006. Dahilde İşleme Rejimi Tebliği, 20.12.2006 Tarih ve 26382 sayılı tebliğ, <http://rega.basbakanlik.gov.tr> Erişim: Eylül 2009.
- T.C. Resmi Gazete, 2008. Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar, 24.05.2008 Tarih ve 26885 sayılı karar, <http://rega.basbakanlik.gov.tr> Erişim: Ağustos 2009.
- T.C. Resmi Gazete, 2009a. Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Tebliğ, 09.03.2009 tarih ve 27164 sayılı tebliğ, <http://rega.basbakanlik.gov.tr> Erişim: Eylül 2009.
- T.C. Resmi Gazete, 2009b. Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ, 28.07.2009 tarih ve 27302 sayılı tebliğ, <http://rega.basbakanlik.gov.tr> Erişim: Eylül 2009.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), 2008. <http://www.tuik.gov.tr>, Erişim:Eylül 2008.
- Türkekul, B., 2005. "AB'de Kümes Hayvanları ve Yumurta Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye'nin Uyumunu Açısından Değerlendirilmesi" Türk Tarım Politikasının AB Ortak Tarım Politikasına Uyum Paneli, TEAE Yayın No:134, ISBN:975-407-180-2, Ankara, s.119-144.
- United States Department of Agriculture (USDA), 2009. <http://www.usda.com>, Erişim:Ocak 2009.
- Uzmay, A., 2005. "AB'de Hayvansal Ürünlerde Uygulanan Politikalar ve Türkiye'nin Uyumunu Açısından Değerlendirilmesi" Türk Tarım Politikasının AB Ortak Tarım Politikasına Uyum Paneli, TEAE Yayın No:134, ISBN:975-407-180-2, Ankara, s.81-94.
- Veldkamp T., 2002. Heat Stress and Diet Utilization in Male Turkeys: The Role of Dietary Energy and Amino Acids. Ph.D. Thesis, Wageningen Institute of Animal Science, Department of Animal Nutrition, Wageningen University, Netherlands.